

Р.Л. БОГУСЛАВСЬКИЙ¹, В.М. КІР'ЯН², Ю.І. БІДАШ²

¹*Інститут рослинництва ім. В.Я.Юр'єва НААН -
Національний центр генетичних ресурсів рослин;
Московський пр., 142, Харків, 61060, Україна
e-mail:ncprgu@gmail.com*

²*Устимівська дослідна станція рослинництва
Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН
с. Устимівка, Глобинський район, Полтавська обл., 39074, Україна
e-mail:udsr@ukr.net*

ЗБІР ЗРАЗКІВ ГЕНОФОНДУ РОСЛИН У ПІВДЕННО-ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

У статті представлені результати експедиції, проведеної НЦГРРУ та Устимівською дослідною станцією рослинництва з метою збору зразків генофонду культурних рослин і диких споріднених форм у районах Кіровоградської, Миколаївської та Одеської областей влітку 2011 р. У 57 пунктах зібрано 368 зразків, що належать до 87 видів, з яких 50 культурних та 37 дикорослих. У тому числі визначені місця вирощування і місцеві назви автохтонних зразків нуту і чини; зібрано відповідно 22 і 10 зразків цих культур. Різноманіттям за морфобіологічними, технологічними та смаковими властивостями характеризуються зібрані зразки квасолі (39 шт.), гарбузів (13), кабачків (17), помідорів (11), картоплі (12) та інших культур. Цінність зібраного матеріалу полягає у його адаптованості до посушливих умов південного заходу України. Результати експедиції свідчать про доцільність подальшого обстеження цього регіону, охоплюючи інші населені пункти та залучаючи більш широке різноманіття видів. Зібрані зразки передані до установ Системи генетичних ресурсів рослин України для оцінки за господарськими та біологічними ознаками, визначення доцільності включення до національних колекцій і використання у селекції та наукових дослідженнях.

Ключові слова: *генетичне різноманіття, культурні рослини, дикі співродичі, південний захід України*

ВСТУП

В останні десятиріччя в Україні, як і у більшості країн світу, відбувається ерозія генофонду культурних рослин. Причому, перш за все втрачаються форми, створені народною селекцією, так звані «місцеві форми», які не можуть конкурувати з сучасними селекційними сортами за продуктивністю, але є цінними за ознаками адаптивності до умов вирощування, якості продукції та ін. ознаками. А головне те, що «місцеві форми» є втіленням праці та інтелекту поколінь землеробів, отже суттєвим елементом культури і традиції народу, його надбанням. Отже необхідно ці форми зібрати і зосередити у Національному генбанку рослин для ефективного використання у селекції та наукових дослідженнях.

З точки зору локалізації таких форм особливий інтерес представляють прикордонні райони, у яких, поряд з автохтонними, нерідко зустрічаються іноземні сорти і форми, також цінні для збагачення вітчизняного генетичного різноманіття сільськогосподарських рослин.

Зміни клімату у бік аридизації, у т.ч. в Україні, обумовлюють доцільність обстеження і збору зразків генофонду культурних рослин, а також диких споріднених форм – носіїв генів, що обумовлюють цінні господарські й біологічні ознаки, у південних

посушливих районах. Все це послужило підставою для проведення влітку 2011 р. експедиції по південно-західних районах України.

Експедиція проведена у відповідності до завдань НТП Формування генетичного різноманіття Національного банку генетичних ресурсів рослин України («Генетичні ресурси рослин»): 09.01/55 Забезпечити ведення Національного генбанку рослин України та довгострокове зберігання зразків генофонду рослин у Національному сховищі (виконавець - Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН - ІР); 09.01/60 Визначити особливості формування базових, серцевинних, ознакових і спеціальних колекцій польових культур в умовах південного лісостепу України (виконавець – Устимівська дослідна станція рослинництва Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН – УДСР ІР).

Метою експедиції було: 1) охарактеризувати різноманіття рослин, що культивуються у регіоні на даному етапі; 2) зібрати зразки генофонду рослин для Національного генбанку рослин України.

МАТЕРІАЛИ, УМОВИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Матеріал, на збір якого була спрямована експедиція: місцеві зразки зернобобових (нут, чина, квасоля тощо), овочевих культур, дикорослих кормових бобових та злакових трав та родичів інших культурних рослин.

Склад експедиційного загону: від Інституту рослинництва ім. В.Я.Юр'єва НААН, НЦГРРУ - Богуславський Р.Л., провідний науковий співробітник; від Устимівської дослідної станції рослинництва Інституту рослинництва ім. В.Я.Юр'єва НААН - Кір'ян В.М., заступник директора з наукової роботи; Бідаш Ю.І., завідувач лабораторії генетичних ресурсів технічних, кормових та овочевих культур.

Автотранспорт Устимівської дослідної станції – ВАЗ-21 Лада 111 (функції водія виконував В.М. Кір'ян). Термін експедиції: з 25 липня по 5 серпня 2011 р. Регіон обстеження: Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, області.

Маршрут: Кременчук – Білецьківські плавні - Павлиш – Олексіївка – Олександрія – Петрове – Червонокосянтинівка – Новоаніровка – Гуровка – Братолюбівка – Веселі Боковеньки – Іванівка – Новокиївка – Седнівка – Селіванове – Бобринець – Заказник «Шумок» - Кетрисанівка –Інгульське – Заказник «Монастирище» - Завтурово - Возсіятське – Осталівка (заповідник «Сланецький Степ») – Калинівка – Сланець – Заказник «Рацинська дача» - Вознесенськ – Південноукраїнськ – Бузьке – Благодатне – Мигія (Заповідник «Гранітно-Степове Побужжя») – Первомайськ – Щасливка – Суха Балка – Петрівка – Новоселівка – Кринички – Червонознам'янка – Роздільна – Кучурган – Лиманське – Граданеці – Троїцьке – Яськи – Білявка – Надлиманське – Миколаївське – Роздільна – Петровьодокіївка – Горне – Гребеники – Великопоске – Великомихайлівка – Соше-Острівське – Россіянівка – Фрунзівка – Красні Окни – Котовськ – Кременчук. Довжина маршруту – 2270 км.

Маршрут експедиції проходив в основному по південній частині лісостепової та північній частині степової зони. Основна частина Кіровоградської та північна частина Миколаївської областей лежить на Придніпровській височині, розчлененій долинами рік. Південна частина Миколаївської області розташована на Придніпровській низовині. Північна частина Одеської області розташована на відрогах Подільської височини (висота до 268 м), прорізаних глибокими балками й ярами; глибина врізу долин місцями досягає 120 м. Головні ріки: у Кіровоградській та Миколаївській областях — Південний Буг з притокою Інгул, Інгулець (притока Дніпра); в Одеській області - Кучурган (притока Дністра), Кодима та Савранка (притоки Південного Буга). Плавні Дністра місцями заболочені. У зоні обстежень знаходиться великий Дністровський лиман, частково відгороджений від моря піщано-мушлевим пересипом.

Ґрунти досить родючі. Переважають чорноземи мало гумусні (з вмістом гумусу близько 5 %) й опідзолені. По долинах і балках скрізь розповсюджені чорноземно-лучні солончакуваті ґрунти й солончаки. За механічним складом ґрунти північних районів важкосуглинисті, південних легкосуглинисті.

Клімат помірно континентальний, з спекотним сухим літом та м'якою малосніжною нестійкою зимою. Взимку вологі повітряні маси-циклони з Балтики та Атлантики обумовлюють часті відлиги (і тоді випадають опади); вони змінюються антициклонами з півдня – Чорного та Середземного морів. Сніговий покрив встановлюється пізно - на початку грудня, неглибокий і непостійний. Весна відносно рання. Літо сухе, досить спекотне і часто посушливе. Середня температура січня –5 °С; липня 21 °С. Середньорічна температура 8,2 °С. Загальна сума опадів за рік 340—470 мм. Головним чином вони випадають влітку та восени, часто у вигляді злив. Тривалість вегетаційного періоду 168—210 діб з загальною сумою активних температур від 2800 до 3400 °С.

Природні різнотравно-типчакowo-ковиллові степи розорані. На Півночі збереглися невеликі масиви лісів-дібров (дуб звичайний, бук, ясен, липа). Багато лісових полезахисних смуг з акацій, абрикоса, клена та ін.

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕДИЦІЇ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Збір зразків генофонду рослин проведено у 57 пунктах (рис.1). Разом зібрано 368 зразків, що належать до 87 видів, з яких 50 культурних та 37 дикорослих (табл. 1, 2).

Таблиця 1

Список зразків, зібраних експедицією НЦГРРУ у південно-західному регіоні України, 2011 р.

Назва культури, рослини		Кількість зразків
українська	ботанічна	
1	2	3
Зернобобові		
Нут посівний	<i>Cicer arietinum</i> L.	22
Чина посівна	<i>Lathyrus sativus</i> L.	10
Квасоля багатоквіткова	<i>Phaseolus coccineus</i> L.	2
Квасоля звичайна	<i>Phaseolus vulgaris</i> L.	39
Вигна	<i>Vigna unguiculata</i> (L.) Walp.	4
Горох	<i>Pisum sativum</i> L.	7
Боби	<i>Faba bona</i> Medik.	5
Соя	<i>Glycine max</i> (L.) Merr.	2
Разом		91
Зернові культури та їх дикі співродичі		
Жито посівне	<i>Secale cereale</i> L.	1
Кукурудза	<i>Zea mays</i> L.	13
Егілопс циліндричний	<i>Aegilops cylindrica</i> Host	5
Жито лісове або дике	<i>Secale sylvestre</i> Host	1
Ячмінь мишачий	<i>Hordeum murinum</i> L.	3
Разом		23
Круп'яні		
Гречка	<i>Fagopyrum esculentum</i> Moench.	1
Чумиза	<i>Setaria italica</i> (L.) P. Beauv. <i>subsp. maxima</i> Alef.	1
Разом		2
Овочеві		
Капуста	<i>Brassica oleracea</i> L. var. <i>capitata</i> L.	2

Таблиця 1 (продовження)

1	2	3
Помідор	<i>Lycopersicon esculentum</i> Mill.	11
Огірок	<i>Cucumis sativus</i> L.	6
Цибуля ріпчаста	<i>Allium cepa</i> L.	6
Цибуля - шалот	<i>Allium ascalonicum</i> L.	3
Цибуля - батун	<i>Allium fistulosum</i> L.	3
Часник ярий	<i>Allium sativum</i> L.	3
Часник зимовий	<i>Allium sativum</i> L.	3
Морква	<i>Daucus carota</i> subsp. <i>sativus</i> (Hoffm.) Argang.	6
Буряк столовий	<i>Beta vulgaris</i> L. subsp. <i>vulgaris</i> L. var. <i>conditiva</i> Alef.	6
Редиска червона	<i>Raphanus sativus</i> L.	1
Редька біла	<i>Raphanus candidus</i> Worosch.	1
Редька чорна зимова	<i>Raphanus sativus</i> var. <i>niger</i> J. Kern	2
Ріпа	<i>Brassica rapa</i> L. var. <i>rapa</i> L.	2
Салат	<i>Lactuca sativa</i> L.	3
Селера	<i>Apium graveolens</i> L.	1
Петрушка	<i>Petroselinum crispum</i> (Mill.) A.W. Hill	8
Кріп	<i>Anethum graveolens</i> L.	14
Фенхель	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	3
Щавель	<i>Rumex acetosa</i> L.	4
Перець	<i>Capsicum annuum</i> L.	1
Фізаліс	<i>Physalis ixocarpa</i> Brot ex Hornem.	1
Ажгон (айован, індійський кмін)	<i>Trachyspermum ammi</i> Sprague	2
Разом		92
Баштанні		
Кавун	<i>Citrullus lanatus</i> (Thunb.) Matsumura&Nakai	5
Диня	<i>Melo sativus</i> Sager. ex M. Roem.	8
Гарбуз	<i>Cucurbita pepo</i> L.	13
Патисони	<i>Cucurbita pepo</i> L. var. <i>patisson</i> Duch	1
Кабачки	<i>Cucurbita pepo</i> L. var. <i>giromontina</i>	17
Разом		44
Бульбоносні		
Картопля	<i>Solanum tuberosum</i> L.	12
Кормові бобові трави		
Люцерна мінлива	<i>Medicago varia</i> T. Martyn	4
Люцерна серпата	<i>Medicago falcata</i> L.	1
Люцерна хмелевидна	<i>Medicago lupulina</i> L.	3
Люцерна синя	<i>Medicago sativa</i> L.	2
Конюшина польова	<i>Trifolium arvense</i> L.	2
Конюшина суницевидна	<i>Trifolium fragiferum</i> L.	1
Конюшина біла	<i>Trifolium repens</i> L.	3
Лядвенець рогатий	<i>Lotus corniculatus</i> L.	4
Буркун лікарський	<i>Melilotus officinalis</i> (L.) Pall.	3
Чина бульбиста	<i>Lathyrus tuberosus</i> L.	3
Астрагал дніпровський	<i>Astragalus borysthenticus</i> Klok.	5

Таблиця 1 (продовження)

1	2	3
Астрагал серпоплідний	<i>Astragalus falcatus</i> Lam.	2
Астрагал нутовий	<i>Astragalus cicer</i> L.	1
Вика мохната	<i>Vicia villosa</i> Roth.	1
Горошок чотиринасінний	<i>Vicia tetrasperma</i> (L.) Schreb.	2
Разом		37
Кормові злакові трави		
Стоколос	<i>Bromopsis inermis</i> (Leys.) Holub	8
Грястиця збірна	<i>Dactylis glomerata</i> L.	1
Костриця очеретяна	<i>Festuca arundinacea</i> Schreb	8
Костриця овеча	<i>Festuca ovina</i> L.	1
Костриця червона	<i>Festuca rubra</i> L.	2
Тонконіг бульбистий	<i>Poa bulbosa</i> L.	1
Тонконіг лучний	<i>Poa pratensis</i> L.	4
Пирій середній	<i>Elytrigia intermedia</i> (Host) Nevski	2
Житняк гребінчастий	<i>Agropyron pectiniforme</i> Roem. et Schult	4
Лисохвіст лучний	<i>Alopecurus pratensis</i> L.	1
Разом		32
Кормові коренеплідні		
Буряк кормовий	<i>Beta vulgaris</i> L. subsp. <i>vulgaris</i> var. <i>alba</i> DC.	1
Бруква кормова	<i>Brassica napus</i> L. var. <i>napobrassica</i> (L.) Rchb.	1
Разом		2
Технічні, олійні та їх дикорослі співродичі		
Стевія	<i>Stevia rebaudiana</i> (Bertoni) Hernal.	1
Льон австрійський	<i>Linum austriacum</i> L.	4
Рижій	<i>Camelina microcarpa</i> Andr. ex Dc.	3
Сорго віникове	<i>Sorghum technicum</i> (Koern) Roshev.	2
Разом		10
Лікарські та ефіроолійні		
Нагідки	<i>Calendula officinalis</i> L.	3
Шавлія мускатна	<i>Salvia sclarea</i> L.	1
Розторопша плямиста	<i>Silybum marianum</i> (L.) Gaertn.	2
Коріандр	<i>Coriandrum sativum</i> L.	5
Ефедра	<i>Ephedra distachya</i> L.	1
Блекота чорна	<i>Hyoscyamus niger</i> L.	1
Разом		13
Дикорослі плодові та лісові		
Ірга	<i>Amelanchier ovalis</i> Medik.	1
Дерен справжній	<i>Cornus mas</i> L.	5
Жимолость татарська	<i>Lonicera tatarica</i> L.	1
Бруслина європейська	<i>Euonymus europaeus</i> L.	1
Бузина чорна	<i>Sambucus nigra</i> L.	1
Калина гордовина	<i>Viburnum lantana</i> L.	1
Разом		10
Всього зібрано зразків		368

Різноманіття культурних та диких видів, зібраних експедицією 2011 р.

Група рослин за використанням	Кількість видів, шт.	
	культурних	дикорослих
Зернобобові	8	0
Зернові культури та їх дикі співродичі	2	3
Круп'яні	2	0
Овочеві	22	0
Баштанні	5	0
Бульбоносні	1	0
Кормові бобові трави	1	14
Кормові злакові трави	0	10
Кормові коренеплідні	2	0
Технічні, олійні та їх дикорослі співродичі	2	2
Лікарські та ефіроолійні	3	3
Дикорослі плодові та лісові	2	4
Всього	50	36

Одним з завдань експедиції було встановити райони вирощування у південно-західному регіоні України нуту та чини. Ці зернобобові культури, набувають значення для рослинництва України у зв'язку із глобальними змінами клімату. Як вихідний матеріал для селекції сортів цих культур представляє інтерес різноманіття місцевих форм, що тривалий час вирощуються в Україні і адаптовані до умов різних регіонів. Відомо, що зараз в Україні ці культури відносять до категорії малопоширених, і фактичний їх ареал вирощування невеликий. Тому доцільним є встановлення осередків, де вони ще вирощуються, збір і зосередження їх зразків у Національному генбанку рослин України з метою вивчення і використання у селекції.

Попередньою експедицією НЦГРРУ, проведеною спільно з генбанком Польщі (2006 р.), констатовано вирощування цих культур, і були зібрані зразки на присадибних ділянках у населених пунктах південної частини Одеської області – Ренійському, Болградському, Білгород-Дністровському, Ізмаїльському, Тарутинському. Переважно ці культури вирощують у селах, де мешкають гагаузи, болгары, молдовани.

У даній експедиції обстежувались більш північні райони Одеської області: Біляївський, Роздільненський, Овідіопільський, Доманівський, Великомихайлівський, Фрунзенський, Іванівський, Красноокнянський, Косовський. Ці райони розташовані вздовж кордону з Республікою Молдовою (Придністров'я) до межі з Вінницькою областю. У селах усіх цих районів зібрано 22 зразки нуту і 10 чини (див. табл. 1), що відповідає фактичному співвідношенню обсягів їх вирощування.

За свідченням господарів, зібрані форми вирощуються здавна. Нут має назви «науд», «наут», «нагуд», «нахуд» як у тюркських мовах, що узгоджується з його походженням з Передньої Азії, можливо, з Туреччини [1]. Усі зібрані зразки належать до підвиду «кабулі» євразійської групи, мають насіння середнє за крупністю (маса 1000 насінин 200-300 г), кругле гладке або вуглувате, світле.

Щодо чини, то вона зустрічається значно рідше і носить назву «лінта», що походить з молдавської мови. У буквальному перекладі це слово означає «сочевиця» (на мовах романської групи, до якої належить молдавська, «linsa»). Але поряд з цим чину називають «чечевиця», при тому, що жодного зразка справжньої сочевиці під час експедиції не зустріли. Отже, у мові відбулась підміна понять. Ураховуючи, що сочевиця та чина мають різні комплекси цінних господарських ознак, отже використання їх дещо різне, слід сприяти відродженню у даному регіоні також культури сочевиці.

З нуту та чини готують ті самі страви, що з квасолі: супи, додають у плов, вживають у вареному вигляді, розтирають у пасту та начиняють різні вироби з тіста, які потім запікають.

Обстежувались також частини районів Кіровоградської області – Світловодський, Олександрійський, Долинський, Устинівський, Бобринецький, Петровський; Миколаївської області - Єланецький, Вознесенський, Доманівський, Арбузинський, Первомайський. У цих місцях нут та чину не вирощують, лише літні люди згадують, що колись вирощували нут навіть у колгоспах, але вже впродовж 30 років він не висівається.

Експедицією зібрано значне різноманіття квасолі звичайної - 39 зразків, переважно кущової, з яких цікавими є форми під назвами «перлінка» № 37-2 та «рисова» №№ 43-6, 49-7 - дуже дрібна біла, смачна, легко розварюється; ранньостигла з зеленим насінням № 54-9; з чорним насінням, корисна для хворих на цукровий діабет № 51-1; салатна (спаржева) з дуже довгими тонкими бобами, яку консервують разом з помідорами, огірками № 37-7 та ін.

Зібрано також по декілька зразків квасолі багатоквіткової, вигни, гороху цукрового, бобів. Зразки квасолі багатоквіткової та бобів цінні тим, що адаптовані до посушливих умов південного заходу України, на відміну від тих зразків, що залучались попередніми експедиціями в основному з Карпатського регіону і адаптовані до більш вологих умов.

Серед 13 зібраних місцевих зразків кукурудзи, які, за словами господарів, вирощуються тут здавна (не менше 30 років), переважна частина є кременистими, у т.ч. №№ 15-1, 20-1 та 36-16 з червоним насінням; № 20-2 зубовидна; № 22-6 під назвою «цукрова» - кременисто-зубовидна; №№ 5-1, 36-19 - «рисова» розлусна та ін.

До Національного генбанку залучені зразки дикорослих співродичів зернових культур, адаптовані до даного регіону, які досі не були представлені у колекціях: егілопсу циліндричного (*Aegilops cylindrica* Host), ячменю мишачого (*Hordeum murinum* L.), жита лісового (*Secale sylvestre* Host). Вони можуть служити матеріалом для біотехнологічних досліджень з метою передачі цінних генів культурним видам.

Експедицією зібрано 92 зразки овочевих культур. Серед них малопоширені, що мало представлені у Національному генбанку, але є цінними і заслуговують на увагу: редька біла та чорна, ріпа, фенхель, фізіліс, зіра (ажгон). Значною проблемою є підтримання у колекції Національного генбанку зразків часнику. Експедицією зібрано по 3 зразки озимого та ярого часнику, які необхідно випробувати за господарськими ознаками та ознаками відмінності. Зразки цих та інших культур, включаючи традиційні (капуста, помідори, огірки тощо) є результатом добору у не менш ніж 10-15 поколіннях, отже адаптовані до умов регіону.

Серед зразків баштанних культур найбільшим різноманіттям представлені кабачки харчові («соусні») та кормові – 17 зразків.

Зразки картоплі, зібрані експедицією, тривалий час вирощуються у посушливих умовах, отже заслуговують на увагу. Слід зазначити, що під однією назвою, наприклад, «Сорокаденка», зустрічаються зразки різні за формою, кольором, розміром бульб. Цікавими є місцеві № 42-2 «Сорокаденка Великоплоскінська» - вирощується не менше 30 років, середньої урожайності, але дуже смачна; № 22-7 «Циганка», №№ 36-3 та 54-1 «Синенька», якій приписують лікувальні властивості, також смачна та ін.

Для збереження і поширення різноманіття культурних рослин серед населення суттєву роль відіграє діяльність аматорів – садівників і городників. Здебільшого це сільська інтелігенція – вчителі, лікарі, службовці. Як правило, вони збирають і випробують на присадибних ділянках сучасні, переважно нові сорти овочевих, плодових, декоративних, лікарських культур, як вітчизняних, так і зарубіжних. Але зберігаються і нетрадиційні і стародавні форми. Зокрема, заслуговує на увагу зібрання сортів овочевих (понад 70), плодових і ягідних культур (близько 50), винограду (20), декоративних культур на присадибній ділянці Лідії Михайлівни Білої, колишньої вчительки біології, зараз пенсіонерки, у селі Гребіники Великомихайлівського р-ну Одеської обл. Така діяльність заслуговує підтримки з боку місцевих і державних органів.

У завдання експедиції входив збір у природних ценозах степової зони зразків дикорослих видів, що є цінними як кормові, лікарські, декоративні. Зібрано 37 зразків 14 видів бобових трав, 32 зразки 10 видів злакових трав. З інших цікавими є дикорослі види рижю, льону, шавлії, дерев'янистих рослин – дерену, жимолості, бруслини, бузини тощо.

ВИСНОВКИ

Експедицією, проведеною НЦГРРУ та Устимівською дослідною станцією рослинництва, проведено обстеження районів Кіровоградської, Миколаївської та Одеської областей. У 57 пунктах зібрано 368 зразків, що належать до 87 видів, з яких 50 культурних та 37 дикорослих. Для частини зразків одержана характеристика за окремими ознаками. Створена база даних зібраного матеріалу.

Зібрані зразки передані до установ Системи генетичних ресурсів рослин України, що ведуть колекції відповідних культур, для оцінки за господарськими та біологічними ознаками, визначення доцільності включення до національних колекцій і використання у селекції та наукових дослідженнях.

Цінність матеріалу полягає у тому, що він є автохтонним українським, отже адаптований до умов південного заходу України. Результати експедиції свідчать про доцільність подальшого обстеження цього регіону, охоплюючи інші населені пункти та залучаючи більш широке різноманіття видів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Купцов А.И. Введение в географию культурных растений. – М.:Наука, 1975. – 296 с.

Р.Л. Богуславский ¹, В.М. Кирьян ², Ю.І. Бидаш ²

¹ *Институт растениеводства им. В.Я. Юрьева НААН
Национальный центр генетических ресурсов растений;
Московский пр., 142, Харьков, 61060
e-mail:ncprgu@gmail.com*

² *Устимовская опытная станция растениеводства
Института растениеводства им. В.Я. Юрьева НААН
с. Устимовка, Глобинский район, Полтавская обл., 39074
e-mail:udsr@ukr.net*

СБОР ОБРАЗЦОВ ГЕНОФОНДА РАСТЕНИЙ В ЮГО-ЗАПАДНОМ РЕГИОНЕ УКРАИНЫ

В статье представлены результаты экспедиции, проведенной НЦГРРУ и Устимовской опытной станцией растениеводства с целью сбора образцов генофонда культурных растений и диких родственных форм в районах Кировоградской, Николаевской и Одесской областей летом 2011 г. В 57 пунктах собрано 368 образцов, принадлежащих к 87 видам, из которых 50 культурных и 37 дикорастущих. В том числе, определены места выращивания и местные названия автохтонных образцов нута и чины; собрано соответственно 22 и 10 образцов этих культур. Разнообразием по морфобиологическим, технологическим и вкусовым свойствам характеризуются собранные образцы фасоли (39 шт.), тыквы (13), кабачков (17), томатов (11), картофеля (12) и других культур. Ценность собранного материала заключается в его адаптированности к засушливым условиям юго-востока Украины. Результаты экспедиции свидетельствуют о целесообразности дальнейшего обследования этого региона, охватывая другие населенные пункты и привлекая более широкое разнообразие видов. Собранные образцы переданы в учреждения Системы генетических ресурсов растений Украины для оценки по хозяйственным и

біологічним признакам, определения целесообразности включения в национальные коллекции и использования в селекции и научных исследованиях.

Ключевые слова: *генетическое разнообразие, культурные растения, дикие сородичи, юго-запад Украины.*

R.L.Boguslavkyi ¹, V.M.Kirian ², Yu.I.Bidash ²

¹ *Plant Production Institute nd. a. V.Ya. Yuryev of NAAS - National Centre for Plant Genetic Resources of Ukraine; 142, Moskovskiy ave., Kharkiv, 61060, Ukraine*
e-mail:ncpgru@gmail.com

² *Ustymivka Experimental Station for Plant Production of Plant Production Institute nd. a. V.Ya. Yuryev of NAAS v. Ustymivka, Globynskiy distr., Poltava reg., 39074, Ukraine*
e-mail:udsr@ukr.net

COLLECTION OF PLANT GENE POOL SAMPLES IN THE SOUTH-WEST REGION OF UKRAINE

The results of the tripe carried out by the NCPGRU and Ustimivs'ka Experimental Station for Plant Production in order to collect samples of the gene pool of cultivated plants and wild relatives in the areas in Kirovohrad, Mykolaiv and Odessa regions in summer 2011 are presented in the article. 368 samples belonging to 87 species, of which 50 are cultivated and 37 are wild, were collected in 57 localities. In particular, areas of cultivation and indigenous local names of chickpea and grasspea were identified; 22 and 10 samples of these crops respectively were collected. The collected samples of Phaseolus beans (39 samples), pumpkin (13), zucchini (17), tomato (11), potato (12) and other crops are characterized by different morphobiological, technological and taste properties. The value of the collected materials is its adaptability to drought conditions of South-East of Ukraine. The expedition results indicate the advisability of further investigations of the region, encompassing other towns and attracting a wider variety of species. The collected samples are transferred to the institutions of the System of Plant Genetic Resources of Ukraine to estimate their economic and biological characteristics, definitions whether they should be included in the national collection and to use in breeding and researches.

Key words: *genetic diversity, cultivated plants, wild relatives, the South-West of Ukraine*

Ландшафтний заказник
«Шумок» (Бобринецький р-н
Кіровоградської обл.)

Степова ділянка на лівому березі
р. Інгул (Устинівський р-н
Кіровоградської обл.)

Збір зразків зернобобових і
овочевих культур у селянському
господарстві
(Фрунзівський район Одеської
обл.)

Різноманіття овочевих і
плодових культур на
присадибній ділянці Л.М. Білої
(с. Гребеники
Великомихайлівського р-ну
Одеської обл.)

Відбір зразків зернобобових і
овочевих культур.
(м. Котовськ Одеської обл.)

Поле розторопші плямистої
(Миколаївська обл.)

Степовий ценоз на березі
Дністровського лиману
(Овідіопольський район
Одеської обл.)

Місцевий зразок нуту
(сmt. Красні Окни Одеської
обл.)

Сушка зібраних зразків

Рис.1. Збір зразків генофонду у південно-західному регіоні України